

Kommenos Hanedanı Döneminde Bizans'ın Kilikya Politikası

Akif RENÇBER

Dr. Araştırmacı

Dr. Researcher

Orcid Id. 0000-0002-1758-6250

akifrenber@hotmail.com

Öz

Türk ilerleyişine karşı koyamayan Bizans, Komnenos hanedanı döneminde bu meselenin halli ve Anadolu'da yeniden var olma gayesiyle Batıdan ücretli asker talep etti. Fakat Latinler in cevabı Haçlı birliği kurma şeklinde oldu. Haçlılar, Kudüs istikametinde ilerlerken Kilikya ve çevresinde de faaliyet gösterdiler. Buna istinaden Bizans tabiiyetinde bulunan Ermeniler, Haçlılar ile ittifak yaparak bağımsız politika gütmeye başladı. Bu gelişmeler Komnenosların bölgeye müdahale etmesini geçerli kıldı. Zira siyasi, dini ve iktisadi açıdan Kilikya, Komnenos hanedanı için büyük bir öneme sahipti. Hem Anadolu'nun hem de başkentini güvenliğini sağlamak için Bizans, bölgenin doğal savunma hatlarından istifade ederek tampon bir bölge oluşturmayı hedefliyordu. Bizans, güneydeki Anadolu Hristiyanlarının hamiliğine devam ederken Müslümanlara karşı Haçlıların varlığını kabul etmekteydi. Bu nedenle, Gregorian ve Ortodoks kiliselerini birleştirmek için birkaç kez girişim yapılmıştır. Ayrıca, Kilikya, Bizans için önemli bir ticaret merkeziydi.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Komnenos Hanedanı, Bizans, Haçlılar, Ermeniler.

Byzantine Cilicia Policy During The Comnenos Dynasty

Abstract

Byzantine that cannot resist Turkish march Comnenos era, demanded the mercenary from the west for the solve this problem and the re-exist in Anatolia. But the Latins' response was establishing a crusade. Crusaders were also active in Cilicia which is at the road the Jerusalem. Therefore, the Armenians, a Byzantium associate, started to follow an independent policy by alliance with the Crusaders. These developments validated Comnenos's intervention in the region because, Cilicia was politically, ecclesiastically and economically very important for the Comnenos. Byzantine aimed to create a buffer zone with the advantage of the region's natural defense lines for the security of both Anatolia and the capital. While maintaining the patronage of the Anatolian Christians in the south Byzantine recognized the existence of Crusaders against Muslims. For this reason, there were several attempts to merge Gregorian and Orthodox Church's. Moreover, Cilicia was an important trade hub for Byzantine.

Keywords: Cilicia, Comnenos Dynasty, Crusaders, Byzantine, Armenians.

Giriş

XI. yüzyılın başlarında önemli başarılar elde ederek II. Basileios (976-1025) ile zirve dönemini yaşayan Bizans, bu dönemden sonra gerek siyasi, gerekse iktisadi açıdan hızlı bir çöküş sürecine girdi. II. Basileios'un ölümü Bizans için adeta bir dönüm noktası oldu. Halefleri VIII. Konstantin (1025-1028), III. Romanos Argyros (1028-1034), IV Mikhail (1034-1041) ve IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) dönemlerinde Bizans'ın iktisadi ve siyasi durumu hızlı bir değişime uğramıştı.¹

Kommenos Hanedanı Bizans tahtında XI. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra hüküm sürmeye başladı. 1025'de II. Basileios'un ölümünden sonra İmparatorlukta yaşanan düşüş, Malazgirt mağlubiyetinden sonra kargaşayı arttırdı. Türklerin Anadolu'da Bizans aleyhine ilerleyişinin durdurulamaması ve Balkanlardan gelen Peçenek baskısı, Bizans'ı bir takım arayışlar içine itti. Kurtarıcı olarak Anadolu'da Türklere karşı askeri başarısını ispatlamış Komnenos hanedanı 1081'de Aleksios Komnenos ile Bizans tahtına geçti.² Bu hanedan mensupları Bizans tarihçileri arasında ifade edildiği üzere devletin gerileme döneminde yönetimi üstlenen ve devletin gerilemesini bir süreliğine durduran hanedandır. Aleksios Komnenos (1081-1118) ile başlayan bu süreç Haçlıların yoğun bir şekilde Anadolu'da faaliyette bulunduğu bir döneme denk gelmektedir. Bizans'a eski ihtişamını kazandırmak için ciddi bir gayretin bu hanedan döneminde sarf edildiği ifade edilebilir.³ Adı geçen hanedanın egemenlik dönemi, 1185'de son bulurken I. Andronikos'un torunları Aleksios ve David, Andronikos'un ölümü ile sonuçlanan, Komnenos hanedanı mensuplarının tahkikat geçirdiği ve birçoğunun öldürüldüğü İstanbul ihtilali sonrası

¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 2015), s. 296-302; Yusuf Ayönü, *Seçüklular ve Bizans*, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), s. 4.

² Aleksios Komnenos, VII. Mihael ve III. Nikephoros'un imparatorlukları döneminde general olarak Bizans ordusuna hizmet etmişti. Komnenos Hanedanının ilk temsilcisi olan Aleksios Komnenos tahta geçmeden önce Bizans çok büyük bir travma geçirmekteydi. Türkler, Malazgirt savaşını kazanarak Bizans'a Anadolu'da büyük bir darbe vurmuş ve Bizans Konstantinapolis'e doğru geri çekilmeye başlamıştı. Bunun yanı sıra Bizans tahtına son yıllarda yaşanan istikrarsız tablo durumu daha vahim bir hale getirmekteydi. Aleksios'tan önceki hükümdar Nikephoros'un Bizans soyluları ve diğer halk nezdinde itibarı ve otoritesi giderek azalmaya başlamıştı. Buna karşılık Aleksios Komnenos'un popülaritesi giderek artıyordu. Onun Bizans'ta itibarının artmasında o sıralarda Bizans'ın en önemli sorunu olan Türklere karşı yaptığı bütün savaşları kazanması gelmekteydi. Bu münasebetle Bizans'ta adeta kurtarıcı olarak kabul edilmeye başlandı. Aleksios'un tahta geçmesinden önce Nikephoros'un savurganlığı, Bizans ekonomisinin giderek kötüleşmesi de Aleksios'un Bizans tahtına geçmesi noktasında elini güçlendirmekteydi. Nikephoros döneminde onun kardeşiyle beraber yaptıkları isyan girişimi başarıya ulaştı ve Bizans askeri aristokrasisinin desteğiyle tahta çıktı. Aleksios Bizans yönetici sınıfını reforme ederek merkezileşme çabaları bağlamında hem kendi iktidarını sağlama almaya, hem de bozulan Bizans idari düzenine çeki düzen vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda onun elini güçlendiren önemli bir husus, o dönem Bizans'ında güçlü askeri nüfuza sahip Dukaslılarla olan akrabalığıdır. (David Nicolle, *Birinci Haçlı Seferi 1096-1099*, (çev. Ece Sakar İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), s. 16; John Julius Norwich, *Bizans*, (çev. Selen Hırçın Riegel), Kabcacı Yayınları, İstanbul 2013, c. III, s. 35.)

³ Ostrogorsky, s. 329-339; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. A. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgı Yayınları, 2006), s. 107; Yusuf Ayönü, s. 73.

İstanbul'dan kaçarak Karadeniz'in kıyılarında Komnenos hanedanının devam ettirdiler.⁴

Komnenos hanedanının kurucusu olan I. Aleksios (1081-1118)'dan sonra sırasıyla Bizans tahtına Ioannes Komnenos (1118-1143), Manuel Komnenos (1143-1180) ve Andronikos Komnenos (1180-1185) geçmişlerdir.⁵ Kaynaklardan el edilen bilgilere göre sadece ilk üç imparator döneminde Kilikya seferleri gerçekleşmiştir.

Komnenos hanedanı öncesi ve bu hanedanın hâkimiyetinin sonuna kadar Bizans'ın kısaca durumu bu şekildeyken öte yandan Kilikya coğrafyası ve Ermenilerin bölgeye iskân süreci için durum özetle şu şekilde açıklanabilir: Suriye'den Anadolu'ya ulaşan kervan yollarının kavşağında yer alan Kilikya (Çukurova) bölgesinin ilk sakinleri Fenikelilerdir. Daha sonra sırayla Persler ve Romalılar bölgeye hâkim olmuşlardır. Bölge, VII. yüzyılın başlarından itibaren aşağı yukarı iki yüz yıl Arap hâkimiyetinde kaldı. İmparator II. Nikephoros Phokas (963-969) döneminde bölge, Bizans hâkimiyetine girdi.⁶

Selçukluların Anadolu'ya gelişinden hemen önce Ani, Kars, Lori ve Van şehirlerinde bölgesel bir güçten öteye geçmeyen bir Ermeni hâkimiyeti söz konusuydu. İmparatoru Basileios (976-1025) 1021 yılında Vaspurakan Ermeni krallığına son vererek topraklarını Bizans hâkimiyetine dâhil etti. Daha sonra kırk bin Ermeni'yi Sivas ve Kayseri yöresine zorunlu göçe tabi tuttu. Bundan başka onları zorla Ortodoks mezhebine dâhil etmeye çalıştı.⁷ Yine bu dönemde Doğu Anadolu'daki Ermeniler ile toprak değişimi kapsamında Kilikya'ya Ermeni nüfus iskân ettirilmeye başlandı. Basileios'un halefleri de aynı şekilde iskân politikasına devam ettiler. Göç edenlerin sayısı ziyadesiyle artınca birbiriyle mücadeleye girişen küçük, yarı bağımsız idareler ortaya çıkmaya başladı. Kilikya'daki bu Ermeni prenslikleri başlangıçta Bizans'a bağlıydılar.⁸

Bizans, iskân politikasıyla Kilikya'da dini ve siyasi açıdan güçlenmeyi hedeflemekteydi. Bu bağlamda Hristiyanlar, özellikle de Doğu Anadolu'da meskûn Ermeniler bölgeye iskân ettirilmişti. Ermeniler, özellikle Araplardan alınan Malatya, Tarsus ve Antakya gibi şehirlere iskân ettirildiler. Bu sayede Ermeni prensleri Kilikya yöresini mülk edindiler. Bölgeye iskân ettirilen Ermenilerin asli görevi iktisadi açıdan Bizans'ın can damarı olan Kilikya'yı Arap ve Türk akınlarından korumaktı.⁹

Öte yandan Bizans, Ermenilere dini açıdan baskı yapmaktaydı. Ermenilerin bu baskıcı Bizans politikasına karşı direnişleri Bizans'ın ilerleyen süreçte

⁴ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, (çev. Ahmet Cevat Eren, Ankara: TTK Yayınları, 2011), s. 35-40; Timothy Gregory, *Bizans Tarihi*, (çev. Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), s. 325-334.

⁵ Ostrogorsky, s. 325-372; Timothy Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 296-325.

⁶ Ostrogorsky, s. 265-269; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanından Anadolu'da Ermeniler*, (Ankara: TTK Yayınları, 2007), s. 107.

⁷ *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, (çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara: TTK Yayınları, 2000), (Dulaurier'in Önsözü s. XIX); Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara: Berikan Yayınları, 2011), s. 479.

⁸ Norwich, *Bizans*, c. III, s. 89.

⁹ George A. Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, (çev. Ender Abadoğlu-Ohannes Kılıçdağı, İstanbul: Aras Yayınları, 2011), s. 104-105.

daha acımasız ve zalimce Ermenilerle mücadele etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1071 yılında ordusuyla Sivas'a gelen Romanos Diogenes, buradaki Ermenileri kılıçtan geçirmek suretiyle onlara büyük bir darbe vurmuştur.¹⁰

Romanos Diogenes'in liderliğinde Malazgirt savaşı için hazırlanan orduda Kilikya Ermenilerinden askerler bulunmaktaydı.¹¹ Ermeniler, Bizans'a bağlı oldukları için tabilik-metbuluk münasebeti çerçevesinde orduya asker göndermekle mükelleftiler. Malazgirt Savaşı'nda yenildikten sonra Bizans, Kilikya Ermenileri üzerindeki otoritesini kaybedince Ermeniler yörede derebeylik düzeninde örgütlenmeye başladı.¹²

Bizans imparatorları, bir taraftan Ermeniler üzerinde siyasi ve dini baskılar¹³ yaparken, öte yandan kendileri ile iş birliği yapan Ermenilere çeşitli şekillerde unvan ve itibar vermekten geri durmamışlardır. İmparator Monomakhos, Tarsus ve Kilikya bölgesinin yöneticiliği, 1042'de Ortodoks mezhebine mensup Alpıkarip adında bir Ermeni'ye vermiştir. Bundan başka Oşin isimli ermeni reislerinden biri maiyeti ile birlikte 1072 yılında Kilikya'ya göç etmiş ve bir süre sonra Lambron kalesini Müslümanların elinden alarak Aleksios Komnenos'un vassalı olarak bölgede hüküm sürmeye başlamıştır. Bu durum zamanla Ermenilerin Kilikya'da baronluk kurmalarına zemin hazırlamıştır.¹⁴

Bu arada II. Basileious döneminde Kilikya'ya yerleştirilen Ermeniler, başlangıçta Bizans'a tabi iken zaman içinde bağımsız politika gütmeye başladı. XI. yüzyılın sonlarına doğru Baronluk olarak siyasi yaşamlarının sürdürmeye devam eden Kilikya Ermenileri, 1198'de Haçlıların II. Leon'a krallık tacı giydirmelerinden sonra Ermeni krallığı olarak kayıtlara geçmeye başladı. Bu çalışma, 1081-1185 yılları arası yani Ermenilerin Bizans'a tabi oldukları dönem ile önce derebeylik sonra Baronluk olarak bölgede faaliyet gösterdikleri zaman dilimini kapsamaktadır. Ayrıca bu çalışmada Komnenosların özellikle neden Kilikya üzerine sefer düzenledikleri sorusuna cevap bulmaya çalışılacaktır.

Bizans'ın Kilikya Politikasının Sebepleri

Kommenoslar zamanında Kilikya politikası Ermeniler ve Haçlılar ekseninde; siyasi, iktisadî ve dinî düzlemde değerlendirilmelidir. Ayrıca Bizans ile Ermeniler arasında inanç kaynaklı ayrışmanın etnik eksene kaymasıyla oluşan nefret duygusunu anti parantez belirtmek gerekir. Dinî açıdan;

¹⁰ *Urfalı Mateos*, (Dulaurier'in Önsözü s. XIX); Koca, s. 480-481.

¹¹ *Urfalı Mateos*, s. 140.

¹² Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi*, (Ankara: Kök Yayınları, 1990), s. 3.

¹³ Bu dini baskıların kökeni, 301 yılında Hristiyanlığı kabul eden Ermenilerin kendi kiliselerini kurarak Hristiyan dünyasında ayrı bir ekol oluşturmasına dayanmaktadır. Bu münasebetle 451 yılında yapılan Khalkedon Konsili'nden beri Bizanslılar ve Ermeniler birbirlerinden nefret ediyorlardı. Hatta Bizans'a göre Ermeniler sapkın idiler. Dinî temelli Bizans-Ermeni gerginliği Miladî X. yüzyılda Bizans'ın Ermeni topraklarını ilhak etmesiyle zirveye çıkmıştı. 609 yılında Ermeniler, Gregoryan mezhebine geçiş yaptılar ve Roma kilisesi ile bütün bağlarını resmen kesmiş oldular. (Bournoutian, s.57-74; Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu- iktisadî ve İdarî yapı*, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2009), s. 36.)

¹⁴ *Urfalı Mateos*, (Dulaurier'in Önsözü s. XIX-XX). Koca, s. 482.

Bizans Ortodoks mezhebine mensup iken Ermeniler Gregoryan mezhebine mensuptur. Basileious döneminde Ermeniler ile yaşanan dinî problemin Komnenoslar döneminde de devam ettiği bilinmektedir. Haçlılar ise Latin dünyasının temsilcileri olarak Katolik mezhebini takip etmektedirler. Siyasi açıdan; Bizans'a tabî olan Ermenilerin itaatten çıkarak Haçlıların yanında metbularına ihanet etmesi kabul edilebilir değildir. Ermeniler itaat altına alınır ise Bizans'ın güney topraklarının güvenliği sağlanmış olacaktır. Böylece Bizans'a bağlı güneyde Türklerle mücadele içinde olan bir güç söz konusu hale gelecektir. Bundan başka Aleksios Komnenos ile Haçlılar arasında yapılan antlaşmaya riayet edilmemesi üzerine Kilikya'ya seferler tertip edilmiştir. İki taraf arasında yapılan antlaşmaya göre Anadolu'da ele geçirilen yerler Bizans'a verilecek karşılığında Bizans, Haçlıların yabancı oldukları bu topraklardan geçerken lojistik destek sağlayacaktı. Aynı zamanda Haçlılar ve Ermeniler Kilikya merkezli Suriye politikasında Bizans'ın destekçisi olarak kullanılmıştır. İktisadî açıdan; Ermenilerin hâkimiyet sahasına yakın olan ve zaman zaman Ermenilerin hâkimiyetine giren Suriye-Anadolu ticaret hattının sorunsuz bir şekilde Bizans'ın kontrolüne geçmesi, imparatorluğun malî sıkıntılarına ilaç olabilirdi. Ayrıca Komnenoslar dönemi Kilikya topraklarına defalarca sefer düzenlenmiş olması Türklere karşı İmparatorluğun yeniden toparlandığının propagandasını yapmaya yönelik bir faaliyet olarak değerlendirilebilir. Yani Bizans'ın eski gücünde olduğunun rakiplerine ve vassallarına kabul ettirme çabası.

Kilikya Ermenilerinin meskûn bulunduğu coğrafya birçok iskele noktalarından başka büyük bir ticari ağın kavşak noktasında bulunmaktaydı. Büyük bir kısmı Orta Asya'dan gelen ticaret metalleri Ermenistan sahillerine boşaltılmaktaydı. Kilikya bölgesi Ermenilerin eline geçmeden önce de ticari açıdan önemli bir yerdi. Deniz ticaretinde Ortaçağın lideri konumunda olan Venedik ve Cenevizliler buradan istifade etmekteydiler. Yani Orta Asya'dan gelen ticaret metalleri Kilikya'ya oradan da İtalyan tüccarlar vasıtasıyla batıya taşınmaktaydı. Bu bağlamda Kilikya'nın dünya ticaretinde önemi tartışmasız oldukça büyüktür. Ermeniler, Kilikya'da bir devlet kurmazdan evvel bölge uzun bir dönemden beri Bizans kontrolündeydi ve burası imparatorluk hazinesi için büyük bir kaynak teşkil etmekteydi. Bölgede gümrüklerden alınan vergiler vasıtasıyla malî açıdan Kilikya, Bizans için oldukça önemliydi.¹⁵

Kilikya'da yerli ürünler de ticaret metaı olarak oldukça meşhurdu. Yün, deri, maden kaynakları, kereste, buğday, üzüm ve şarap Kilikya'nın önemli ticaret metalleriydi. Bundan başka Ermenistan atları da yabancı ülkelerde oldukça değerliydi.¹⁶

Kilikya, doğal konumu nedeniyle stratejik ve ticari öneme sahipti. Özellikle Ayas limanı Ortaçağ boyunca etkin çalışan ticaret limanıydı. Bölgenin biri Kapadokya'ya diğeri ise Anadolu'nun doğusuna doğru giden iki önemli ticaret yolu bulunmaktaydı. Bu öneminden dolayı Kilikya, Bizans'ın

¹⁵ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal, Ankara: TTK Yayınları, 2000), s. 408-411.

¹⁶ Heyd, s. 410-411.

Anadolu politikasını önemli bir parçası olmuştu. Anadolu'nun içlerine açılan Kilikya dar geçitlerinde Bizans politikasına hizmet edecek küçük beyliklerin varlığı bu sebeple desteklenmekteydi.¹⁷

Ermeniler ile Bizans arasında dini eksende yaşanan ayrılıklar çatışmanın ve savaşın temel nedeniydi. Zira yukarıda ifade ettiğimiz gibi Ortodoks mezhebine mensup olan Ermeniler, Bizans tarafından taltif edilirken diğerlerine temkinli yaklaşım söz konusudur. Kilikya'da Rupenliler Bizans aleyhtarı iken Hetumlular Bizans taraftarıdır.¹⁸ Ayrıca Haçlıların Suriye, Filistin ve Anadolu'nun güneyindeki siyasi mevcudiyetlerinin giderek yerleşik bir düzen alması üzerine Komnenosların haçlı kiliselerinde hâkimiyet kurma arzularının hayata geçirilmek istenmesi. Bununla beraber Kudüs'ün dolaylı da olsa Bizans hâkimiyetine alınması arzu edilmektedir.

Son olarak inanç kaynaklı ayrışmanın etnik kökende doğurduğu nefret duygusuna dair Urfalı Mateos'un Vekayinamesi'nde şu anlatı dikkat çekmektedir: Bizans tarafından öldürülen Ermeni kralı Gagik'in intikamını alan I. Toros ile Kilikya'da bulunan Gidrogavis kalesindeki Bizans prensi arasında yaşanan diyalog Bizans'ın Ermenilere hangi gözle baktıklarını ortaya koymaktadır. I. Toros, Gagik'in intikamını almak için pusu kurarak adı geçen kaleye girmiş ve Bizans prensini yakalayıp işkenceye tabi tutmuştur. Bu sırada ikili arasında şu konuşma geçmiştir: "Sen bir Ermenisin, biz ise Romalı prensleriz. Bizi böyle işkenceye uğrattığın için Roma imparatoruna ne cevap vereceksin?" Toros, "Siz kimdiniz ki bir kahraman ve taktis edilmiş olan Ermenistan kralını öldürdünüz." Karşılığını vererek onu işkence ile öldürmüştür.¹⁹ Bu diyalogdan anlaşılacağı üzere Bizans, Kilikya'da bazı kalelere sahip olmasına rağmen Ermeniler gücünü arttırmaktadır. Aynı zamanda Bizans nazarında Ermeniler tabi millet olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık Ermeniler kendilerini yüce bir millet olarak görmektedirler.

¹⁷ Vahan Kukçijyan, *History of Armenia*, (New York: Armenian General Benevolent Union of America Press, 1958), s. 216-217.

¹⁸ Mehmet Ersan, s. 119.

¹⁹ *Urfalı Mateos*, s. 244-245.

Kilikya Ermeni Baronluğunun XI. ve XII. yüzyıllardaki sınırları (<http://www.armenica.org/history/en/overview/cilicia1080.html>)

I. Aleksios Komnenos Dönemi Kilikya Politikası

I. Aleksios'un imparatorluk tahtına oturduğu dönemde Bizans'ın toprak egemenliğinde önceki yıllara göre bir gerileme ve düşman sayısında artış meydana gelmişti. Anadolu'da İstanbul boğazına kadar Selçuklular, Balkanlarda Peçenekler ve İtalya Normanları Bizans'ın doğrudan düşmanlarıydı.²⁰

Aynı zamanda I. Aleksios Komnenos'un iktidarı, Haçlı seferlerinin gerçekleştiği yıllara tekabül etmekteydi. Aleksios Komnenos'un batıdan ücretli asker talebine²¹ Latinler, Haçlı birliği oluşturarak cevap verdiler. Aleksios, Haçlılarla Anadolu'da ele geçirecekleri yerleri Bizans'a vermek ve karşılığında lojistik destek sağlamak üzere anlaşma yaptı²² ve onlara Kilikya'da bulunan Ermeniler ile ittifak kurmalarını öğütledi. Bu dönemde Anadolu içlerinden Kudüs istikametine doğru ilerleyen Haçlı birlikleri, bu amaçla stratejik konumda olan Kilikya'ya yöneldiler. Kilikya yöresine geldiklerinde Ermenilerin meskûn olduğu araziye ulaşmışlardı. Ermeniler Haçlı ordusuna yardım ederek onların işe ve ibadelerini karşılamakla beraber, bilmedikleri bu coğrafyada emin bir şekilde ilerlemeleri için rehberlik yaptılar. Yani Ermeniler onlara her türlü lojistik desteği sağladılar. Ermeniler, aslında bu dönemde Selçukluların vassalı olarak merkeze asker ve vergi vermekle mükellefti. Bununla beraber Onlar, Kilikya'da dinî serbestiyet içinde, kendi namına para basma yetkinliğine ve kendi kültürünü özgürce devam ettirme hürriyetine sahipti.²³

Ermenilerin, Haçlıların geliştirdiği memnuniyet, çağdaş haçlı kaynağı Fulcherius'un eserinde şöyle anlatılmaktadır: "*Ermenilerin*

²⁰ Ayönü, s. 73-74; Aleksios, Normanlara karşı Venediklilerden yardım talep etmiş, karşılığında ise içinde Kilikya'nın limanlarının da bulunduğu İmparatorluğun bütün limanlarında serbestçe ve gümrük vergisinden muaf ticaret yapma hakkı tanımıştır. (Heyd, s. 127-130.)

²¹ Aleksios, batıdan ücretli asker talep ederken amacı Selçuklular öncülüğünde Türklerin eline geçen ve giderek İmparatorluğun merkezini tehdit eden Türk ilerleyişini durdurmayı amaçlamaktaydı. Anadolu'nun yeniden Bizans egemenliğine girmesi imparatorluğun her açıdan rahatlaması için kilit faktör olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda Haçlıların asıl niyetlerine karşılık olarak Aleksios onlardan istifade yoluna gitti ve Haçlıları geleneksel haç yolunu aksine kurak ve boş arazilerden geçirerek Pisidia (Yalvaç) eyaletine Haçlılar vastasıyla hâkim olmaya çalıştı. Böylelikle Batı Anadolu yeniden Bizans hâkimiyetine girecekti. (Nicolle, s. 28-29.)

²² Bu antlaşma gereği Aleksios, Türk asıllı komutan Tatikios öncülüğünde rehberler ve tercümanların da eşlik ettiği yaklaşık 2000 kişilik bir birliği Haçlılarla beraber gönderdi. Bu birlik Anadolu boyunca Haçlılara öncülük ederek yabancı oldukları bu coğrafyadan güvenli bir şekilde geçmelerine yardımcı oldu. (Nicolle, s. 35.)

²³ *Anonim Haçlı Tarihi*, (Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum), (çev. Engin Ayan, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), s. 88-100; Kaşgarlı, s. 31-32; Bournoutian, s. 106; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, (çev. Vedii İlmen, İstanbul: Yaba Yayınları, 2005), s. 10; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008), s. 47-71; Anna Komnena, *The Alexiad*, (çev. Elizabeth Dawes, Ontario: Cambridge Press, 2000), s. 183-185; *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 63-65; Gregory, s. 296; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), s. 465; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, (çev. Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları, 2014), s. 70-72; Burada büyük ihtimalle Kilikya'da Bizans'a sadık olan Hetumlular kastedilmektedir.

şehirlerinden geçerken haçlar ve bayraklarla karşılanmıştı. Bu insanlar Tanrı'nın sevdiği için ayaklarımızı ve elbiselerimizi öptüler."²⁴

Öte yandan Aleksios, Türklerin denizlere ulaşmasını önlemek amacındaydı. Bu münasebetle İmparator, Bizans himayesinde Kilikya'da güçlü bir Ermeni prensliğinin yeniden tesisi için Haçlılardan istifade etmek istemekteydi.²⁵ Denizlere ulaşabilmek için en yakın nokta ise kuşkusuz Kilikya sahilleriydi. Haçlıların izledikleri yol gözlemlendiğinde Türkiye Selçukluları ve Danişmentliler arasındaki topraklarda bir Bizans koridoru oluşturulmaya çalışıldığını görebiliriz. Bu stratejiye Aleksios'un Haçlılara Kilikya Ermenileriyle ittifak yapmaları yönündeki telkinini de ilave edecek olursak Bizans'ın takip ettiği siyaseti daha iyi anlamış oluruz.

Haçlılarla yapılan anlaşma gereği Anadolu'da ele geçirilen yerler Bizans'a geri verilecekti. Ancak Haçlılar, Kilikya'da Ermeniler ile ortak hareket ederek Anadolu'nun güneyinde hâkimiyet sahası oluşturmaya ve kontluklar kurmaya başladılar. Haçlıların bu tutumu Aleksios'un tepkisine neden oldu. Aleksios herhangi bir askeri çatışmaya girmeden evvel Bohemond'a mektup yazarak Kilikya'da ele geçirdiği yerleri geri vermesini istedi. Ancak olumlu cevap alamayınca bölgeye Butumites komutasında 1103 yazında bir ordu sevk edildi. Sevk edilen bu ordu kaynakların ifade ettiğine göre Haçlı ve Ermeni kuvvetleriyle başa çıkacak güçte olmadığından sefer Bizans açısından başarısızlıkla sonuçlandı.²⁶

Bununla beraber Aleksios'un gönderdiği deniz kuvveti, Korykos ve Silifke'yi tahkim ettirerek Antakya Haçlılarının Kilikya'nın batısına sarkmalarını engellemeye çalışmıştır. 1104 yılında Bizans askeri kuvveti Kilikya'nın batı limanlarını ele geçirdi. Deniz kuvvetlerinden başka merkezden gönderilen kara kuvvetleri de 1104 yılında Tarsus, Adana ve Misis'i ele geçirerek Kilikya'nın büyük bir kısmında hâkimiyeti tekrar Bizans lehine çevirdi.²⁷

Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemond, Aleksios karşısında Kilikya'da yaşadığı başarısızlığı telafi etmek üzere Fransa'ya gitti ve Papa'nın desteğini alarak Aleksios ile savaş yaptı. Bohemond, bu savaşta mağlup olarak Aleksios ile bir antlaşma (Devol Antlaşması) yapmak zorunda kaldı. Bu antlaşmaya göre Bohemond, Antakya Prinkepsi olarak kalmaya devam etmekle beraber Kilikya'nın hâkimiyetini doğrudan İmparatora verecekti. Aynı zamanda hâkimiyet sahası içinde Latin patriği yerine Ortodoks patriği istihdam edilecekti.²⁸ Runciman'ın ifadesiyle; "Aleksios, kendisini bütün doğu Hristiyanlarının durumundan sorumlu hissediyor ve hatta pek itaatkâr olmayan Ermeni Rupen hanedanına mensup vassallarının bile haklarını korumaya çalışıyordu"²⁹ Latinlere dayatılan Ortodoks patriği istihdam etme zorunluluğu Ermenilere dini baskı yapılmasına rağmen tabii millet oldukları

²⁴ Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, (çev. İcan Bihter Barlas, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009), s. 75.

²⁵ Nicolle, s. 28.

²⁶ Komnena, *The Alexiad*, s. 206-207; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 2008), c. II, s. 32.

²⁷ Komnena, *The Alexiad*, s. 210-211; Runciman, c. II, s. 38.

²⁸ Komnena, *The Alexiad*, s. 213-253; Vasiliev, s. 467-468.

²⁹ Runciman, c. II, s. 42.

için yapılmamaktaydı. Belki de eski ihtişamında olmayan Bizans'ın Kilikya politikası gereği Ermeniler ile uzlaşma gayreti içinde olmaları söz konusuydu. Zira ileride görüleceği gibi kiliselerin birleştirilmesi cebren değil diplomatik vasıtalarla gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Aleksios'un Haçlı kontlarına Bizans'a bağlılık yemini ettirip Anadolu'da ele geçen yerleri geri verme sözü aldığı İstanbul anlaşmasından yaklaşık on yıl sonra Devol antlaşmasını Antakya Haçlıları ile yapması Kilikya politikası açısından önemli bir husustur. Antakya'da Haçlı varlığı Suriye'deki Müslümanlara karşı bu antlaşma ile kabul edilirken Kilikya arazisinden Haçlıların geri çekilmesi ve kesinlikle burada bulunan Ermenilere müdahale edilmemesi kararı dikkat çekicidir. Runciman'a göre Bizans, reel politika gereği kaybedilen henüz telafi edilmediği için Antakya'daki Haçlı varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır.³⁰ Sadece on yıllık bir süreçte üstelik İstanbul ve Devol antlaşmasını yapan İmparatorun aynı kişi olması -güneyde Anadolu toprakları ve ileride Bizans'ın merkezi için tehdit oluşturabilecek düşmanlara karşı tampon bölge olan Kilikya'nın yanında- yeni bir tampon bölgenin resmen ortaya çıkarılması demektir. Elbette bu statü güçlü bir Bizans yönetiminin varlığı ile sürdürülebilecek bir durumdur. Antakya'daki Haçlı varlığının Kilikya'dan uzaklaştırma çabası bölgenin Bizans politikasındaki yeri açısından oldukça önemlidir. Haçlılar, dini açıdan Bizans'a karşı taban tabana zıt ve Avrupa'dan destek alabilecek potansiyelde bir güç oldukları için daha fazla güçlenmeleri halinde İmparatorluğun merkezi ve geleceği için daha büyük tehdiye dönüşebilirdi. Oysa tabii statüde bulunan Ermeniler, Bizans yöneticileri nezdinde kolayca itaat altına alınabilecek ve Bizans'ın kullanışlı politikasında uygun bir güçtü. Bununla beraber Bizans'ın Suriye'deki Müslüman varlığı ile mücadelesinde yetersiz kalacakları için askeri üs ve kışlak olarak kullanılan Kilikya üzerinden bu vazife Haçlılar ile gerçekleştirilebilirdi. Nitekim İmparator Antakya'ya karşılık Suriye'de ele geçen toprakları Haçlılar ile değiştirme amacındaydı. Yani bu dönemde Komnenoslar, Ermeniler ile Haçlıları, Haçlılar ile de Suriye'deki Müslüman varlığını denge siyaseti çerçevesinde yönetmek istemekteydiler.

Aleksios, İmparatorluğa Batı'dan yaklaşan tehlike nedeniyle Kilikya'daki birliklerini geri çağırarak burayı Ermeni Oşin'in idaresine tevdi etti. Bu durumu fırsat bilen Antakya Haçlı Prinkepsi Tancred, Kilikya'ya saldırdı. Önce Misis, ardından ise Adana ve Tarsus'a kadar hâkim oldu. Batı Kilikya ise büyük oranda Bizans idaresinde kaldı. Kilikya'nın yönetimi kendisine verilen Oşin ise Toroslara çekilmişti.³¹

İmparator Aleksios, Kilikya'ya tekrar hâkim olsa da bu durum kısa süreli oldu. Haçlılar Tankred öncülüğünde Rupen Ermenileriyle beraber tekrar Kilikya'da hâkimiyeti Haçlı-Ermeni lehine çevirdiler. Sonuç olarak Aleksios döneminde Komnenos hanedanı Kilikya'da etkin olmaya çalışmasına rağmen Ermenilerin Haçlıların tarafını tutması nedeniyle uzun soluklu baskın güç olmaktan uzak kalmıştır. Buna rağmen Bizans'ın Kuzey Suriye

³⁰ Runciman, c. II, s. 175-176.

³¹ Komnena, *The Alexiad*, s. 214-216; Runciman, c. II, s. 44.

kıyılarında bulunan deniz kuvveti Kilikya liman şehirleri üzerinde etkin güç olmaya devam etti.³²

Aleksios dönemi Kilikya üzerinde Bizans hâkimiyetinin kalıcı olmamasının temel nedeni; İmparatorluğun merkezine yönelik çok yönlü tehditlerdir. Zira Balkanlardan gelen Peçenek baskısının yanında Çaka Beyin varlığı ve bunlara ek olarak Selçuklu ve kurtarıcı olarak gelen ama hayal kırıklığına dönüşen Haçlı kuvvetleri Bizans'a kaşı düşman sayısını arttıran nedenlerdi. Bizans için Anadolu politikasından önce başkent daha önemliydi. Ayrıca birden fazla düşman Bizans politikası için kabul edilebilir bir durum değildi. Mümkün olduğunca düşman sayısını azaltıp bir düşmanı başka bir düşmana kırdırma siyaseti Bizans'ın kadim geleneği haline gelmişti. Bu bağlamda Aleksios da aynı siyaseti gütmekten geri durmamıştır.³³

Ioannes Komnenos Dönemi Kilikya Politikası

1118 yılında tahta geçen Ioannes Komnenos (1118-1143) 1137 yılına kadar babasının üzerinde durduğu ancak çoklu düşman varlığından dolayı Devol antlaşmasıyla yarım kalan Kilikya ve Haçlı meselesine el atamadı. Öncelikle saray entrikalarına karşı tahtını sağlama almakla uğraştı. Ardından Batı Anadolu'da Türk ilerleyişini durdurmak için kısa süreli bir sefer gerçekleştirdi. Peçenek tehdidi 1121'de Kumanlar aracılığıyla, Venedik tehdidi ise daha önce elde ettikleri ayrıcalıkların geri verilmesiyle 1126'da savuşturabilmişti. İmparator bir an evvel Anadolu'ya dönmek istese de Batı'daki sorunlar devam etmekteydi. Bu defa Macarların 1128'de Sofya ve Filibe'yi yağmalayarak kuzeye çekildikleri haberi başkente ulaştı. Bunun üzerine İmparator Macarlara karşı çıktığı seferle bu tehlikeyi de ortadan kaldırdı. Batı'daki tehlikeler bertaraf edildikten sonra 1130-1135 yılları arasında Anadolu'da oldukça güçlenen Danişmentliler ile savaşlar yapıldı. Nihayet Ioannes en büyük arzusu olan Kilikya Ermenileri ve Antakya Haçlıları üzerine sefer yapma fırsatı yakalayabildi.³⁴

Charles Diehl'e göre Komnenos hanedanı içinde Anadolu işlerine dolayısıyla Kilikya'ya en fazla ilgi duyan Ioannes idi. Ioannes, Bizans sınırlarını Fırat nehrine kadar uzatmayı amaçlamaktaydı. Bunun için Kilikya'daki Ermeniler ve güneyde ki Haçlılara öncelikle hâkim olması gerekmektedir.³⁵ Bu sebeple Ioannes Komnenos, 1137 yılında hem Ermenileri hem de Haçlıları tedip etmek ve yüksek Bizans otoritesini Kilikya merkezli Antakya ve Suriye'de tesis etmek için büyük bir orduyla Çukurova'ya girdi. Seferin asıl sebebi böyleyken zahirde İmparatora bu anlamda imkân sağlayan bir sebebin var olması gerekmektedir. Buna göre: Antakya Prinkepsi II. Bohemond'un ölümünden sonra şehrin ileri gelenleri İmparatora müracaat ederek Bohemond'un kızı Constance ile İmparatorun en küçük oğlu Manuel'i evlendirme teklifinde bulunmuştu. Bu sayede Antakya'nın idaresi dolaylı olarak Bizans'ın eline geçmiş olacaktı. Ancak haçlılar Antakya'nın geleceği açısından bu teklifi tehlikeli buldukları için

³² Komnena, *The Alexiad*, s. 209-211; Runciman, c. I, s. 247; Ostrogorsky, s. 338; Ersan, s. 118-119.

³³ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Dünya Yayınları, 1997), s. 81; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Ostrogorsky, s. 329-339.)

³⁴ Norwich, c. III, s. 80-88.

³⁵ Diehl, s. 112.

kabul etmediler.³⁶ Nihayetinde Bizans'a tabi bir siyasi oluşumun bu şekildeki tavrı itaatsizlik sebebiydi.

Kilikya'ya doğru sefere çıkan Bizans kara ordusuna donama da eşlik etmekteydi. İmparator İoannes Mersin, Tarsus, Adana ve Misis'i fazla bir direnç ile karşılaşmaksızın ele geçirdi. Rupenli Leon, Silifke'de Bizans ordusunu durdurmaya çalışmışsa da başarılı olamadı. İmparator, Anazarva şehrine yürüdü. Şehir, otuz yedi günlük Bizans kuşatmasından sonra oldukça zor durumda kalarak teslim oldu. İmparator, Ermeni kralı Leon ve aile efradını esir alarak İstanbul'a gönderdi. 1137 kışını Kilikya'da geçiren İoannes, daha sonra Antakya'ya yürüdü. Amacı, Devol antlaşması gereği tabi Antakya ile Müslümanlar üzerine Suriye'ye bir sefer düzenlemektir. Haçlılardan aldığı askeri birlik ile Suriye'de birkaç kaleyi ele geçirmesine rağmen Şeyzer'de yapılan savaşta mağlup olup geri dönen imparator, Antakya'da bir süre kaldıktan sonra Kilikya'ya geri döndü. 1139'da Kilikya'da iken Sultan Mesud'un bölgeye yaptığı taciz seferlerine karşılık olarak ordusunun bir kısmını onun üzerine yollayarak İstanbul'a doğru yola koyuldu.³⁷ İoannes, Kilikya-Antakya hattında mekik dokuyarak hem Kilikya'da kati Bizans hâkimiyetini tahkim etmek hem de haçlılara yüksek Bizans hâkimiyetini kabullendirmek amacıyla kararlı bir şekilde üç yıl boyunca bölgede kalmıştır. Bir nevi babası Aleksios'un İstanbul antlaşmasından Devol antlaşmasına evrilen siyasetini daha kararlı bir şekilde uygulamaya çalışmıştır.

Sicilya hükümdarı Roger'a karşı Alman İmparatoru ile antlaşma yapıp arkasını sağlama aldıktan sonra 1142'de Danişmentliler tarafından ele geçirilen kaleleri almak üzere Kilikya'ya sefere çıkan İoannes, aslında öncelikle Haçlıları tedip etmeyi amaçlamaktaydı. Bu sebeple Kilikya içlerinden ilerleyerek Tell-Beşir'e geldi. Urfa kontu Joscelin'in itaatini sunmasından sonra Antakya'ya doğru yola koyuldu. Kilikya-Antakya arası yola hâkim bulunan Bagras kalesine gelerek buradan Antakya hâkimi Raymond'a şehrin teslimi için haber gönderdi. Ancak bu talebi karşılık bulmadı. İoannes, savaş yapmanın kaçınılmaz olduğunun farkında olmakla beraber mevsim şartları müsaade etmediği için kışı geçirmek üzere Kilikya'ya geri döndü. İmparator Kilikya'da iken Kudüs kralı Foulque'a kutsal yerleri ziyaret ve Müslümanlara karşı ortak hareket etmek amacıyla bir elçi yollamıştı. Kudüs kralı Bizans ordusuna güvenmediği için endişeye kapılarak fakir olduklarını ve imparatorun ordusunu besleyecek kudrete sahip olmadıklarını ileri sürerek küçük bir birliğin gelmesini talep ettiler. Buna karşılık İoannes de bu fikrinden vazgeçti.³⁸

³⁶ Ersan, s. 125.

³⁷ Niketas Khoniates, *Historia*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara: TTK Yayınları, 1995), s. 14-20; *Urfalı Mateos*, s. 293; Gregory Ebu'l-Ferec, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yayınları, c. II, 1950), s. 374; Süryani Mihail, *Vekayiname* -ikinci kısım-, (çev. Hrant Adreasyan, (TTK basılmamış nüsha), 1944), s. 111-112; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 46; *Vahram's Chronicle, The Armenian Kingdom in Cilicia*, (Trans. Charles Fried Neumann, London 1831), s. 31; Michael Chamich, *History of Armenia*, (trans. Johannes Avdall, Calcutta: Bishop's College Press, 1827), c. II, s.185-190; Bournoutian, s. 107; Runciman, c. II, s. 174-180.

³⁸ Runciman, c. II, s. 182-184.

Khoniates'in Historia'sında 1142 Kilikya seferinin sebebi şöyle açıklanmaktadır: "Umumi efkâra seferin hedefi, İmparatorun Armenia'ya yapmış olduğu ilk seferde zapt edilen yerlerin emniyete alınarak hem birbirleri hem de devlete bağlantılarını güçlendirmek olarak bildirilmişti. Ancak kasıtlı olarak orduya sıkı sıkıya gizli tutulan gerçek sefer sebebi şuydu: İmparatorun uzun süredir gönlünde yatan arzusu Antakya'yı İstanbul ile birleştirmek, oradan kutsal ülke (Filistin, Kudüs)'ye sefer yaparak bütün buraları barbarların elinden kurtarmaktı. Bu sebeple Latinleri Antakya'dan feragate ikna etmek, şayet bu olmazsa en azından Kilikyalıları kendi taraflarına çekmekten vazgeçirmek esas amaçtı."³⁹ Yukarıda ifade edildiği üzere Kudüs kralına kutsal yerleri ziyaret için elçi gönderildiğini belirtmiştik. Bu bağlamda Ioannes babası Aleksios'un Devol antlaşmasının şartlarından farklı bir politika arzusunda olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu gerçekleşmemiştir. Ioannes döneminde Kilikya merkezli Anadolu hâkimiyetinin kurulmaya çalışıldığı görmekteyiz. Bunun yanında yine Kilikya merkezli Haçlı politikası yürütülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Anadolu, Suriye ve Haçlı politikasının ileri karakolu Kilikya'dır.

Öte yandan 1137 Kilikya seferi sonrası esir alınan Leon ve oğulları İstanbul'da sekiz yıl kadar kaldılar. Bu süre zarfında bölge doğrudan Bizans egemenliğindeydi. Haçlılar ve Türkler Kilikya'ya sekiz yıllık bu süreçte birçok kez taciz seferleri düzenlediler. Leon'un oğlu Toros esaretten kurtularak 1145'de Kilikya'da Antakya'dan aldığı destek ile tekrar Rupenlilerin iktidarını yerleştirdi.⁴⁰

Manuel Komnenos Dönemi Kilikya Politikası

Ioannes'in Kilikya seferindeyken bir av sırasında yaşadığı kaza sonrası ölümü üzerine sefer sırasında yanında bulunan Manuel, Bizans tahtına çıkarıldı. Manuel zaman kaybetmeden tahtını sağlama almak için Kilikya'dan ayrılarak İstanbul'a geldi. Bu durumu fırsata çeviren Antakya hâkimi Raymond derhal Kilikya arazisine saldırdı. Manuel, bölgenin Bizans açısından öneminin farkındaydı. Bu nedenle meseleyi kulak ardı etmeyerek bizzat sefere çıkamamasına rağmen Türk asıllı Porsuk liderliğinde bir askeri birliği Kilikya'ya gönderdi. Kara ordusuna donama da eşlik etmekteydi. Bizans ordusu bazı yerli gemileri tahrip etmekle beraber çok sayıda esir de ele geçirmişlerdi. Böylece Raymond Kilikya'dan uzaklaştırıldı.⁴¹

1151 yılında Manuel, kuzeni Andronikos'u Kilikya'ya gönderdiği ordunun komutanı tayin etti. Zira Kilikya'da meskûn olan Ermenilerin lideri Leon'un oğlu Toros, Bizans esaretinden kurtulduktan sonra tekrar Kilikya'ya dönerek burada Bizans'tan bağımsız politika gütmeye başlamıştı. Onun Bizans hâkimiyetine karşı isyan ederek münferit politika gütmesi Manuel'in bölgeye asker sevk etmesi için geçerli bir sebepti. Andronikos, Kilikya'ya ulaştığında Toros, Misis'de bulunmaktaydı. Kinnamos'un belirttiğine göre Misis hiç vakit kaybedilmeden kuşatılmış olsa Toros kolayca ele geçirilecekti. Ancak Andronikos, işi ağırdan alıp eğlenceye dalınca Toros bu

³⁹ Khoniates, s. 25.

⁴⁰ Süryani Mihail, s. 146-147; Kukçijyan, s. 222.

⁴¹ Ioannes Kinnamos, *Historia*, (çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK Yayınları, 2001), s. 32; Khoniates, s. 35-36; Runciman, c. II, s. 193.

durumu fırsata çevirerek yağmurlu ve karanlık bir gecede Andronikos'un ordugâhına baskın gerçekleştirdi. Hazırlıksız yakalanan Bizans askerleri, Ermeniler tarafından kılıçtan geçirildi. Andronikos, son bir hamle yapmış olmasına rağmen baskından geç haberdar olduğu için mağlubiyet kaçınılmaz oldu. Andronikos, bu mağlubiyet sonrası Antakya'ya kaçtı.⁴² Papaz Grigor'da kayıtlı olduğuna göre; Andronikos, Manuel tarafından Sur (Tarsus) ve Misis'e vali tayin edilerek Kilikya'ya gönderilmişti. Andronikos'un Ermenilere karşı tahrik ve taciz edici bir tavır içerisinde olduğunu ifade eden Papaz Grigor, Toros'un bu durum karşısında on iki bin kişilik ordusuyla ani bir saldırı gerçekleştirerek Bizans ordusunu mağlup ettiğini belirtmektedir. Bu savaşta Ermeniler birçok Bizans kumandanını da esir aldı. Manuel, Ermenilerin isyankâr tavırlarına ders vermek amacıyla gönderdiği ordunun mağlubiyeti sonrası toprak kazanmak şöyle dursun Misis şehri kolayca Ermenilerin eline geçmiştir.⁴³

Bu başarısız askerî harekâtın ardından Bizans İmparatorluğu'nda siyasi işlerde ağırlık noktası batı politikasına kaydı.⁴⁴ Kilikya'ya olan ilgi dolaylı bir şekilde devam etti. Manuel, Bizans'ın Ermeniler karşısında düştüğü bu küçük düşürücü durumu hiç kabul edemedi. Ancak batı işlerinin daha önemli olması nedeniyle Kilikya Ermenileri ile hesaplaşmasını Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'a havale etti.⁴⁵

Bu bağlamda Sultan Mesud, İmparatorun gönderdiği para ve hediyeleri kabul ettikten sonra Danişmentli Yağbasan ile birlikte 1153 yılına Kilikya'ya doğru harekete geçti.⁴⁶ Selçuklu ordusunun Kilikya'ya doğru harekete geçtiğini haber alan Ermeniler ovalık bölgelerden dağlık bölgelere doğru hareket ettiler. Arazinin Ermeniler açısından savunmaya müsait olması ve Selçuklu ordusuna yabancı olması nedeniyle Sultan Mesud, Ermenilere elçiler vasıtasıyla haber göndererek amaçlarının onların topraklarına saldırmak olmadığını aldıkları yerleri İmparatora vermeleri halinde güvende olacaklarını ilettiler. Toros, Sultan Mesud'a gönderdiği elçiler aracılığıyla kendilerine itaat edeceklerini ancak Bizans imparatorundan aldıkları yerleri geri vermeyeceklerini söyledi. Toros'un bu karşılığına Mesud olumlu cevap vererek geri döndü.⁴⁷ Bizans'ın teşvikleriyle gerçekleştirilen 1153 tarihli Kilikya seferi, Selçuklular açısından olumlu neticelenmiş olsa da yapıma amacı ve Bizans açısından olumsuz

⁴² Kinnamos, s. 93-95; Süryani Mihail, s. 170; Simbat Sparapet's, *Chronicle*, (trans. Robert Bedrosian, New Jersey: 2005), s. 57; Kukjiyan, s. 224.

⁴³ *Urfalı Mateos*, s. 305-306; Ebu'l-Ferec, c. II, s. 392; Müverrih Vardan, "Türk Fütühatı Tarihi (889-1269)", *Tarih Semineri Dergisi*, (İstanbul: Milli Mecmua Yayınları, 1937), s. 203; Sirarpie Der Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia", in *A History of the Crusades*, (ed.) Kenneth M. Setton Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2002, vol. II, s. 638-639.

⁴⁴ Kinnamos, s. 103-128.

⁴⁵ *Urfalı Mateos*, s. 307; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi*, (Ankara: TTK Yayınları, 2003), s. 111; Nersessian, s. 639.

⁴⁶ *Urfalı Mateos*, s. 307; Yusuf Ayönü, s. 143-144; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarıcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014), s. 34; Ermeni kralı II. Toros, yaptığı yağma hareketleriyle Selçuklu topraklarını da taciz etmekteydi. Dolayısıyla Ermenilerin bu hareketlerinden Sultan Mesud'da rahatsızdı. Sultan Mesud, hem Selçuklu lehine toprak elde etmek hem de Kilikya'da Selçuklu hâkimiyetini kabul ettirmek ve Ermenilerin tacizkâr tavırlarına cevap vermek amacıyla İmparatorun bu teklifini kabul etti. (Kesik, s. 111.)

⁴⁷ *Urfalı Mateos*, s. 307-308; Simbat s. 57; Chamich, s. 196-197; Kesik, s. 111-112; Cahen, s. 34.

sonuçlanmıştır. Zira Manuel'in Kilikya Ermenilerine karşı olan husumeti kayda değer bir karşılık bulmamıştır. Muhtemelen bu durum Kilikya Ermenilerini Bizans'a karşı daha da cüretkâr olmaya sevk etmiştir.

Manuel, Ermenilere olan kin ve nefreti devam ettiğinden Sultan Mesud ile bir kez daha aynı yöntemle irtibata geçmiştir. Bu kez öncekinden daha fazla hediye ile Selçuklu sultanını Kilikya Ermenileri üzerine sefere teşvik etmiştir. 1154 yılında gerçekleştirilen bu seferde Sultan Mesud ikinci kez Manuel'in teşviki ve bu defa daha büyük bir orduyla Kilikya'ya sefer düzenledi. Manuel'in Batı işleriyle meşgul olmasına rağmen Kilikya'yı unutmamış olması, Bizans hafızasında Ermenilere duyulan öfkenin dışa vurumudur. Nitekim Manuel, Sultan Mesud'a gönderdiği mektupta Kilikya Ermenilerine olan öfkelerini şu sözlerle dile getirmiştir: *"Ermenilere olan öfkemi teskin etmek için onların kalelerini yık, kiliselerini yak ve bütün memleketlerinin ateşe verilmesini emret. Yüreğim ancak bu suretle rahat edebilecektir."*⁴⁸

Sultan Mesud, önce Misis ardından da Anavarza'ya yürümesine rağmen bu kaleleri ele geçiremeyince Tell-Hamdun'a yöneldi. Ancak burada yaşanan şiddetli fırtına nedeniyle Selçuklu ordusu ilerlemekten vazgeçti. Bir süre sonra Sultan Mesud üç bin kişilik bir birliği Antakya üzerine gönderdi. Ancak bu birlik başarısız oldu. Sultan Mesud'un Manuel'in teşvikiyle gerçekleştirdiği ikinci Kilikya seferinde yaşadığı olumsuzluklar bununla sınırlı kalmadı. Bu kez Kilikya'da yaşanan veba salgını nedeniyle ordu derhal Konya'ya geri dönmek zorunda kaldı.⁴⁹

İmparator Manuel, batıdaki işleri yoluna koyduktan sonra derhal bir türlü sonuca ulaştıramadığı Kilikya meselesini ele aldı. Ermeni baronu Toros ve Antakya merkezli Haçlılar İmparator Manuel batı işleriyle meşgul iken bağımsız politikalar gütmeye başlamışlardı. Bir taraftan Toros'un Bizans aleyhine topraklarını genişletmesi, diğer taraftan ise o dönemde Bizans'a tabi Antakya Haçlılarının Kıbrıs'ı yağmalamaları ve tabiiyetten çıkma yönünde adım atmaları nedeniyle Kilikya'ya bu sefer tertip edildi. Manuel, Türklerle savaşıyor gibi yaparak Kilikya'ya yöneldi. Amacı Toros'u bir baskın sonucu ele geçirip cezalandırmaktı. Ancak bir casus aracılığıyla Toros, Manuel'in Kilikya'ya gelişinden haberdar olunca derhal korunaklı bir mevkie sığındı. 1159 yılında Tarsus ve Adana'ya girerek Ermenileri tedip etti. Daha sonra Antakya'ya giden İmparator, Haçlıların girişimiyle bir süre sonra Toros'u affederek onu Kilikya sahil şehirlerinin ordu komutanlığına tayin etti. Manuel, Kilikya'da savaş yapmak yerine sulh ile Ermeni kalelerini itaat altına almak istiyordu. Zira Tarsus'da iken kuzeni Andronikos'un

⁴⁸ Urfalı Mateos, s. 308; Mateos, Bizanslılar ile Ermenilerin çekişmesini ve Bizans'ın Ermenilere karşı tutumunu şu sözlerle dile getirmektedir: *"Grek imparatorları, Hristiyanların kurtuluşu için hiçbir şey yapmamışlar ve bilakis onların şehir ve eyaletlerini gasp etmişlerdir. Onların yüzündendir ki Ermeniler, kendi memleketlerinden çıkmışlar ve Müslümanlar kuvvetlenip her yere hâkim olmuşlardır... Kahraman bir millet olan Franklar, Hristiyanları kurtarmak için üçüncü defa sefere çıktılar. Lakin gözümüzle gördüğümüz veçhile Grek imparatorunun ihaneti ve hilekârlığı yüzünden Türklere yenildiler ve mahvoldular. İmparator Hristiyanların menfaati için gelmiş olsaydı yedi ay Misis'de vakit geçirmezdi. Onun babası da aynı şeyi yapmış ve Baron Leon'u diğer bazı Ermeniler ile beraber götürmüştü... Onların Ermeni milletine karşı besledikleri büyük nefreti bu suretle anlatmış oluyoruz."* (Urfalı Mateos, s. 326.)

⁴⁹ Ebu'l-Ferec, c. II, s. 392; Urfalı Mateos, s. 308-310; Vardan, s. 204; Simbat s. 57-58; Kesik, s. 112-113; Ayönü, s. 144; Cahen, s. 34.

hapisten kaçtığı haberini almıştı. Andronikos, Manuel'in iktidarı için tehlike arz etmekteydi. Ermeniler ile anlaşma yapılmasına rağmen Manuel tam olarak istediğini elde edemediğinden bölgeden ayrılmak zorunda kaldı.⁵⁰

Manuel, Anadolu siyasetinde Kilikya merkezli bir denge siyaseti gütmekteydi. 1159 Kilikya seferinde önce Ermeniler ardından Haçlılar itaat altına alınmıştı. İmparator Antakya'da iken Nureddin Mahmud'un elçileri barış görüşmelerinde bulunmak üzere İmparatorla uzlaşmaya vardılar. Manuel hem yukarıda ifade ettiğimiz Andronikos meselesi hem de istediğini aldığı düşüncesiyle İstanbul'a geri döndü. İmparator, bu barış antlaşmasıyla Haçlılara karşı diri bir düşmanı Suriye'de bırakmanın daha doğru olacağını düşünmekteydi. Çünkü Haçlılar Bizans'a karşı ancak aciziyet içinde oldukları zaman itaat ediyorlardı.⁵¹ Bu sayede Manuel, Haçlıların Müslümanlar ile uğraşmasını, Kilikya'dan uzak kalarak güçlenmelerine mani olmayı hedeflemekteydi. Şayet Haçlılar Kilikya'ya tam anlamıyla hâkim olurlarsa bu durum Bizans'ın hiç de işine gelmezdi. Daha güçsüz ve tabiiyet altına alınması daha kolay olan Ermenilerin ticaret yolu üzerinde bulunan bir bölgede Anadolu'nun güvenliği için tampon bir bölge oluşturması İmparatorluğun yükünü hafifletebilirdi. Komnenos hanedanının iş başına gelmesinden önce İznik'e kadar ulaşan ve İmparatorluğun merkezini tehdit eden Selçuklu Türkleri Haçlıların gelişiyi Konya'yı merkez edinerek geri çekilmişlerdi. Anadolu'da değişen siyasi atmosfer Bizans'ın Komnenoslar döneminde son kez Anadolu'da var olmasını sağladı. Anadolu'da Bizans siyasi varlığı bu dönemde daima Kilikya merkezli askeri harekâtla gerçekleştirildi. Kilikya daha önce ifade ettiğimiz gibi Komnenos hanedanı döneminde Bizans'ın Anadolu politikasında ileri karakol vazifesi icra etmiştir.

Kilikya seferlerinde genellikle Ermenileri itaat altında tutma gayreti amaç edinilmiştir. Bu sadece askeri seferlerle değil kiliseleri birleştirme girişimleriyle dini açıdan da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Nitekim 1166 ve 1179 yıllarında Manuel Komnenos döneminde iki defa Ermenilere kiliselerin birleştirilmesi yönünde teklif yapılmışsa da Manuel'in ağır isteklerinden dolayı Ermeniler bu birleşmeye olumsuz karşılık vermişlerdir.⁵²

Ermeniler ile Bizanslı idarecileri arasında zaman zaman gerginlikler yaşanmaktaydı. Gerginlikler çatışmaya dönüşmekte ve Bizans valileri, Ermeni prenslerini öldürmekteydi. Bu hadiselerden biri 1162 yılında gerçekleşti. Kilikya Ermeni baronu Toros'un kardeşi Stephan, Bizans valisi Andronikos tarafından öldürülünce Toros buna karşılık intikam hissiyle Misis, Anazarba ve Vakha'ya saldırarak Bizans garnizonuna baskın yaptı. Toros, bu baskında birçok Bizans askerini öldürdü. Bunun üzerine Manuel, Adronikos'u azlederek yerine Konstantin Koloman'ı tayin etti. Koloman, kuvvetli bir ordu ile Kilikya'ya gelerek Toros'u itaat altına aldı.⁵³

⁵⁰ Kinnamos, s. 130-137; Khoniates, s. 70; Ebu'l-Ferec, c. II, s. 397-398; Mihail, s. 184; Simbat s. 59-60; Ersan, s. 139; (Manuel'in bu seferi için Bizans kaynakları 1158 yılını işaret ederken, Mateos'da 1159-1160 yılı kaydedilmiştir. *Urfalı Mateos*, s. 322.)

⁵¹ Runciman, c. II, s. 296-297.

⁵² Vardan, s. 207; Ersan, s. 141-146.

⁵³ *Urfalı Mateos*, s. 335; Mihail, s. 188 189; Runciman, *Haçlı* c. II, s. 304-305.

Manuel, 1170 yılında Bizans patriğinin yerine Latin patriğinin atanması olayına karşı çıkmasına rağmen müdahale etmemiş veya edememiştir. Bu arada Kilikya'da 1168 yılında Toros'un ölümüyle yaşanan iktidar krizi bölgede doğrudan Bizans müdahalesinin yapılamamasıyla beraber iyice soruna dönüşmüştür. Toros'un kardeşi Mleh, önce Templier şövalyelerine daha sonra ise Nureddin Mahmud'a iltica ederek yardım talep etmiştir. Nureddin Mahmud'dan aldığı yardım ile Mleh 1170'de Kilikya'da büyük oranda hâkimiyeti ele geçirmiştir. Bizans'a tabi Haçlıların yardımıyla kısa süreli Bizans hâkimiyeti kurulmuşsa da Mleh, Bizans komutanı Koloman'ı esir ederek bölgedeki Bizans varlığını büyük bir darbe vurmuş ve iktidarı ele geçirmiştir.⁵⁴

Manuel Komnenos, Runciman'ın ifadesiyle: Anadolu siyasetinde fütühat yapmak yerine itibar kazanmak amacındaydı.⁵⁵ Nitekim Kinnamos'un Historia'sında Manuel'in 1159 yılında Antakya'ya girişinde yaşananlar durumu özetler mahiyettedir. Buna göre: Manuel Antakya'ya at üzerinde girerken Kudüs kralı onu at üstünde ancak biraz arkadan ve üstünde krallık alametleri olmaksızın takip etmekteydi. Ayrıca Antakya Prinkepsi Renaud ve Haçlı asilleri İmparatorun atının yanında yaya olarak yürümekteydiler.⁵⁶ Manuel Komnenos dâhil tüm Komnenos hanedanı mensupları Anadolu siyasetinde ister itibar, ister fütühatı amaç edinmiş olsun bir gerçek var ki Kilikya, Bizans'ın bu dönemde askeri harekât üssü olarak kullanılmıştır. Özellikle Ioannes'in 1137 Kilikya seferinde üç yıl bölgede kalınması ve buradan hem Suriye hem de orta Anadolu'ya sefer yapılması bu noktada en belirgin örnektir.

Manuel Komnenos ile Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan arasında 1162 yılında Kılıç Arslan'ın bizzat İmparatorluğun merkezine gitmesiyle bir antlaşma yapıldı.⁵⁷ Bu antlaşmaya güvenerek Manuel, bundan sonra bizzat Anadolu'ya bir sefer düzenlemedi.⁵⁸ Daha çok batı işleriyle meşgul oldu. Kilikya'da Bizans idaresini tayin ettiği valiler aracılığıyla takip eden Manuel, bölgede işlerin düzene sokulması için 1165 ve 1166'da iki ordu gönderdi. Başarısız olan bu iki girişimden sonra Bizans lehine Kilikya'daki işler giderek kötüleşmiştir. Manuel'in yönünü neredeyse tamamen batıya döndüğü 1162-1173 yılları arasında kalan zaman diliminde Kilikya'da görev yapan valiler bölge halkını yükledikleri ağır vergiler ile adeta ezmişlerdir. Ayrıca bazı valilerin bölgeden topladıkları vergileri alıp merkeze göndermeden firar dahi ettikleri bilinmektedir. Zayıflayan ve bir o kadar adaletten uzak Bizans yönetimine karşı Ermeni liderleri de tepkiliydiler.⁵⁹

Khoniates'in belirttiğine göre: *"İmparator Manuel, başkenti muhteşem ve ünlü Tarsus olan Kilikya şehir ve kalelerine çok büyük bir önem verirdi. Bunun için de buraya her zaman itibarlı ve soylu kişiler vali olarak gönderilirdi."*⁶⁰ Khoniates'in

⁵⁴ Khoniates, s. 97; Simbat s. 63; Ebu'l-Ferec, c. II, s. 405; Runciman, c. II, s. 325.

⁵⁵ Runciman, c. II, s. 296.

⁵⁶ Kinnamos, s. 137.

⁵⁷ Bu antlaşma ile Kılıç Arslan kısa sürede Anadolu'daki rakiplerine üstünlük kurarak birliği yeniden sağladı. İmparator Manuel ise Macaristan'da taht mücadelelerine taraf olarak batı işleriyle ilgilendi. (Ayönü, s. 162.)

⁵⁸ Norwich, c. III, s. 134.

⁵⁹ Kinnamos, s. 149-205.

⁶⁰ Khoniates, s. 95.

bu ifadesi Bizans'ın Kilikya'ya verdiği değeri açıkça ortaya koyar. Bu bağlamda muhtemelen Bizans'ın yüksek hâkimiyetini ve ihtişamını iyi bir şekilde temsil edecek kişiler bölgeye vali olarak atanıyordu. Böylelikle Ermenilere ve Haçlılara karşı Kilikya'da Bizans idaresini en az sorunla idame ettirilmesi hedeflenmekteydi. Zira Ermenilerin bitmek bilmeyen itaatsizliklerine ek olarak Haçlıların Bizans topraklarına yönelik genişleme siyaseti bazı tedbirlerin alınmasını zaruri kılmaktaydı. Bu tedbirler başlangıçta iyi bir idareci ile sağlanabilirdi.

Andronikos Komnenos'un iktidarı döneminde 1182 yılı sonlarına doğru Bizans'ın Kilikya valisi Isaakios Komnenos, merkezi hükümete isyan ederek Ruben'e karşı Tarsus şehrini vermeye karşılık Bohemond ile ittifak yaptı. Ancak Bohemond, siyasi bir manevra yaparak Ruben ile anlaşmış ve Isaakios, Ermenilere esir düşmüştür. Templier şövalyeleri nezdinde Kıbrıslıların borç ile Isaakios'un diyetini ödemeleriyle asi vali Kıbrıs'a giderek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan başka Rupenliler Bizans yanlısı Hetumluların siyasi varlıklarına da son verdiler.⁶¹ Bu olay Bizans'ın Kilikya'daki nüfuzunu iyice azaltmıştır. Merkezi yönetimde yaşanan aksaklıklar nedeniyle tabi yönetimlerin bağımsızlık içgüdüleri bu dönemde iyice canlanmıştır. Bu olaydan sadece üç yıl sonra yaşanan halk ayaklanmasıyla Komnenos hanedanı son bulmuş ancak Bizans merkezinde yaşana kargaşa devam etmiştir.

Manuel'in II. Kılıç Arslan ile yaptığı antlaşma, Bizans'ın Kilikya politikasında dönüm noktası oldu. Bu tarihten sonra Bizans müelliflerinin de ifade ettiği üzere batı hayranı Manuel,⁶² "güçlü imparator portesi" çizdiğinin bilinci içinde neredeyse bütün mesaisini Batı işlerine harcadı. Manuel, batı işleriyle meşgul olurken II. Kılıç Arslan, Anadolu'da hâkimiyeti Selçuklu lehine çevirmeyi başarmıştı. Manuel, durumun vahametinin farkına vardığında artık yapılabilecek pek bir şey kalmamıştı. Zira Sultan'dan bağımsız Türkmenlerin dur durak bilmeyen batı yönünde ilerlemesi sonucu kaçınılmaz hale gelen savaş, 1176'da Bizans'ın Anadolu'dan elini eteğini çekmesi için yeterli olacaktır. 1185'de son bulan Komnenos hanedanından⁶³ sonra Bizans'ı yönetmeye başlayan Angelus hanedanı döneminde iç karışıklıklar tüm hızıyla devam etmiş ve Isaakios Angelus döneminde Kilikya tamamen Ermenilere terk edilmiştir.⁶⁴

Sonuç

Aleksios Komnenos döneminde Haçlıların gelişiyi beraber Bizans için Anadolu siyasetinde yeniden var olma dönemi başladı. Kısa bir süre sonra Haçlıların Aleksios ile yaptıkları antlaşmaya uymamaların nedeniyle bir yandan imparatorluğun reforme edilmesiyle uğraşan Aleksios bir taraftan

⁶¹ Chamich, s. 205-206; Runciman, c. II, s. 360.

⁶² Diehl, s. 113; Vasiliev, s. 489-490; "Manuel'e üzülmek elde değildir. Beş Komnenos İmparatoru içinde en parlak ve en fazla hayal gücüne sahip olandır. İşin acı yanı bu özellikleri de mahvolmasına neden olmuştur... Doğu'daki ortama yoğunlaşmış ve Kılıç Arslan'ın yarattığı tehlikeyi fark etmiş olsa, belki de Anadolu'da Bizans egemenliğini tekrar kuracaktır. Ancak Batı hayranlığını devam ettirerek, dikkatini İtalya, Macaristan, Sırbistan, Venedik, Batı Roma imparatoru ve papaya çevirmiştir." (Norwich, c. III, s. 137.)

⁶³ Mihail, s. 267; Fallmerayer, s. 35-38; Runciman, c. II, s. 370-371; Vasiliev, s. 496.

⁶⁴ Runciman, c. III, s. 10.

da zayıf da olsa Kilikya ile ilgilenmiştir. Kilikya'daki Bizans hâkimiyeti Devol antlaşmasıyla garanti altına alınmaya çalışılmıştı. Ardından Ioannes döneminde hem Ermenileri itaat altına almak hem de imparatorluğun hâkimiyet sahasında asi Haçlıları hizaya getirmek için 1137 yılında üç yıl süren kararlı bir Kilikya-Suriye seferi tertip edildi. Amacına ulaşan bu seferi 1142 yılında kayda değer olmayan Ioannes'in son Kilikya seferi takip etti. Ioannes 1143'de öldüğünde en küçük oğlu Manuel tahta geçti. Manuel döneminde Kilikya üzerine doğrudan ve dolaylı olarak birçok kez sefer tertip edildi. Bazı Bizans kaynakları Manuel'i batı hayranı olmakla itham ederken, bazıları da Anadolu'da Ermeniler, Haçlılar ve Türkler ile çokça mücadele etmesinin devleti yıprattığı kanaatindedir. Manuel Komnenos üç kez bizzat bölgeye gitmiştir. İki kez batı işleri ile meşgul olduğu için Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'a hediyeler göndererek onun Kilikya üzerine sefer yapmasını sağlamıştır. Bunlardan başka Manuel, Kilikya'ya tayin ettiği ordu komutanları vasıtasıyla üç kez daha sefer düzenlemiştir. Onun döneminde gerçekleşen Miryokefalon savaşı, Kilikya-Suriye ve Anadolu'nun tamamı için bir dönüm noktası olmuştur. Komnenos hanedanı 1185 halk ayaklanmasıyla son bulmuştur. Komnenoslar dönemi Kilikya üzerine tertip edilen seferler tâbi olarak görülen asi Ermenilerin itaat altına alınması ve Haçlıların tedip edilmesini amaç edinmekle beraber, dini menşeli kadim Ermeni-Bizans çekişmesini de yansıtmaktadır. Özellikle Ermeni kaynaklarında büyük bir kin ve nefret söz konusudur. Bunlardan başka Anadolu'nun güvenliği açısından bölgenin doğal savunma kaynaklarına sahip olması Kilikya'nın tampon bölge olarak kullanılması isteğinden bahsedilebilir. Son olarak bölge ticari öneme sahip olduğundan Bizans, Kilikya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istememektedir. Ancak imparatorluğun uzun süreden beridir devam eden iç sorunlarına ek olarak Selçuklu ilerleyişi, Kilikya üzerinde hâkimiyetin kalıcı olmamasına neden olduğu gibi kısa bir süre sonra elden tamamen çıkmasına neden olmuştur.

Kommenoslar, Ermenilere Kilikya'da siyasi oluşum izni vermekle beraber atadığı valilerle bölgede idareyi sıkı sıkıya ellerinde tutmaya çalışmışlardır. Bu münasebetle bölgeye genelde Andronikos ve Isaakios Komnenos gibi hanedan mensupları vali olarak atanmıştır. Valilerin bölgeyi idare etmede yetersiz kaldığı zamanlarda bölgeye merkezden müdahale gerçekleştirilmiştir. Komnenoslar dönemi Kilikya seferlerinin görünen nedeni çoğu zaman Ermenilerin-Haçlılarla ortak hareket ederek Bizans aleyhine bağımsız politika gütmesiydi.

Haçlıların Kilikya'ya hâkim olma gayretleri her defasında kesin bir karşılık bulurken Ermenilerin Kilikya'da toprak genişletmelerine Bizans yönetimi merkeze itaat ettikleri sürece büyük tepkiler vermemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Haçlıların ilerleyişi durdurulmazsa önce Kilikya ardından İmparatorluk merkezi tehdit edilebilecektir. Ancak Ermeniler Kilikya'dan daha fazla bir alana yayılsalar bile Bizans gücü karşısında yenilmeye mahkûmdurlar. Bu sebeple Haçlılar, Bizans için daha büyük tehdit unsurudur. Her ne kadar Haçlı varlığı Bizans'ı uğraştırmış olsa da Kilikya'da ve dolayısıyla Anadolu-Suriye hattında doğrudan Bizans politikasının sürdürülmesi için olanak sağlamıştır. Zira bölgedeki Selçuklu varlığının bu duruma müsaade etmeyeceği aşîkârdır.

Kaynakça

- Anna Komnena, *The Alexiad*, çev. Elizabeth Dawes, Ontario: Cambridge Press, 2000.
- Anonim *Haçlı Tarihi*, (Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum), çev. Engin Ayan, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, çev. Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- Baskıcı, Murat, *Bizans Döneminde Anadolu- iktisadî ve İdarî Yapı*, Ankara: Phoenix Yayınları, 2009.
- Bournoutian, George A., *Ermeni Tarihi*, Aras Yayınları, I. çev. Ender Abadoğlu-Ohannes Kılıçdağı, İstanbul: Aras Yayınları, 2011.
- Cahen, Claude *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Carnotensis, Fulcherius, *Kudüs Seferi*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009.
- Chamich Michael, *History of Armenia*, trans. Calcutta: Johannes Avdall, Bishop's College Press, c. II, 1827.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul: Dünya Yayınları, 1997.
- Sirarpie, Der Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia", in *A History of the Crusades*, (ed.) Kenneth M. Setton Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1969, vol. II, s. 630-659.
- Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgı Yayınları, 2006.
- Ebu'l-Ferec, Gregory, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yayınları, c. II, 1950.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanından Anadolu'da Ermeniler*, Ankara: TTK Yayınları, 2007.
- Fallmerayer, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- Gregory, Timothy, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, çev. Vedii İlmen, İstanbul: Yaba Yayınları, 2005.
- Ioannes Kinnamos, *Historia*, çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK Yayınları, 2001.
- Kaşgarlı, Mehlika Aktok, *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara: Kök Yayınları, 1990.

- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi*, Ankara: TTK Yayınları, 2003.
- Koca, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara: Berikan Yayınları, 2011.
- Kukjiyan, Vahan, *History of Armenia*, New York: Armenian General Benevolent Union of America Press, 1958.
- Müverrih Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)", *Tarih Semineri Dergisi*, İstanbul: Milli Mecmua Yayınları, 1937, s. 154-245.
- Nicolle, David, *Birinci Haçlı Seferi 1096-1099*, çev. Ece Sakar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Norwich, John Julius, *Bizans*, çev. Selen Hırçın Riegel, İstanbul: Kabalcı Yayınları, c. III, 2013.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 2015.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, c. I-III, 2008.
- Simbat Sparapet's, *Chronicle*, trans. Robert Bedrosian, New Jersey: 2005.
- Süryani Patrik Mihail, *Vekayiname -ikinci kısım-*, çev. Hrant Adreasyan, (TTK basılmamış nüsha), 1944.
- Urfalı Mateos Vekayi-Namesi Ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Adreasyan, Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- Usta, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.
- Vahram's Chronicle, The Armenian Kingdom in Cilicia*, Trans. Charles Fried Neumann, London: 1831.
- Vasiliev, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa Yayınları 2015.

